

**DESPRE O FILOSOFIE A EDUCAȚIEI IN OPERA LUI TITU
MAIORESCU(1840-1917)**

**TOWARDS A PHILOSOPHY OF EDUCATION IN THE WORK OF
TITU MAIORESCU(1840-1917)**

Vîrtop Sorin-Avram

lector universitar dr., Universitatea „Constantin Brâncuși” din Târgu- Jiu

Abstract

Unlike other themes characteristic of Titu Maiorescu's work, the issue of education is relatively little dealt with in the pedagogical and critical literature. We can already discuss of a tradition in the field of family-specific education, particularly represented by the activity of his father Ioan Maiorescu (1811-1866). Celebrated many times during his life the centenary in 2017 has gone almost unnoticed for the social, cultural and educational backgrounds in Romania. Known and popularized in particular through the theory of forms without a background his work includes other achievements and implications little explored in hermeneutical works. The activity in the field of education, both through his position in various governments and through the three reports on education, reveals a comprehensive view of the state of education and the direction of improvement in the different conditions and contexts in which Romania was situated at the period. Apart from the reports on education, the political interventions published as Parliamentary Speeches (Discursuri parlamentare) as well as the Daily Notes (Însemnări zilnice) complement and overcome the strict associations with the philosophical systems of Friedrich Herbart, Arthur Schopenhauer or the French and English philosophers. Very little compared to the memoirs literature and parliamentary speeches of other German, French and English contemporaries such as W.E. Gladstone (1809-1898), for example, the paper explores comparatively the education issue from the first essays such as The Drunkenness of Words (First and Second literary pathology)(Beția de cuvinte; primul și al doilea studiu de patologie lingvistică) to the Parliamentary Speeches and the three reports on education and compares this issue with the contemporary theme in a stylistic and conceptual way as an example and model of a realistic and pragmatic approach to education not neglecting references to the present day situation.

Keywords: education, instruction, parliamentary discourses.

Preliminarii

Problematika educațională în ultima vreme a generat una dintre cele mai largi diversități de discuții, critici și dezbateri dar care prin caracterul lor eteroclit au condus la alte serii de reacții caracterizate de încrâncenare, patimă, nepăsare, exces de zel, ridicol, desuetudine, improvizatie și mai multă improvizație, lipsă de profesionalism, un termen care este utilizat ca parte a acestei artilerii grele de asalt asupra educației din toate direcțiile atât din exteriorul acesteia cât și din interiorul acesteia. Se poate afirma că nici educatorii, termen prin care desemnăm o persoană care are ca obiect de activitate educația de orice tip este aceasta, nu au rămas indiferenți la acest asalt generalizat. Trei culegeri de eseuri apărute pe parcursul celor 27 de ani trecuți de la evenimentele istorice din decembrie 1989 vin parcă să susțină asaltul general. Cele trei culegeri de eseuri ne prezintă situația educației caracterizată de un dramatism fără margini și trebuie menționate nu doar pentru aceste motive ci și pentru faptul că eseul pedagogic este o specie mai puțin remarcată și cultivată în și de mass media. Aceste lucrări sunt: *Catastrofa pedagogică. Explorări subiective asupra destinului școlii românești la sfârșit și început de mileniu* autor Ion Negreț – Dobridor (1995), *Drama învățământului românesc de azi* autor Tudor Opreș (2004) și *Anatomia unei imposturi. O școală incapabilă să învețe* autor Mihai Maci (2016). Acestei enumerări i se poate adăuga fără nici o rezervă *Idealul valah* al lui Horia Vicențiu Pătrașcu (2017), colecție de eseuri cu care destinul fatal poate să fie considerat a fi complet. Într-adevăr nimic nu lasă să transpară aici că cele mai comprehensive ghiduri pedagogice din perspectiva noilor orientări psihologice, pedagogice, sociologice și din multiple alte perspective a fost elaborat în cadrul proiectului POSDRU/55/1.1/S/25088 (cf. Observații) de către cei mai de seamă specialiști în educație de la momentul acutal și care cu regret afirmăm nu sunt încă la îndemâna tuturor educatorilor din România. Există încă nevoie de mult efort și argumentare științifică și de alte tipuri din partea educatorilor și pedagogilor pentru a prevala punctele de vedere științifice asupra superficialității, amatorismului, și spiritului de senzație în care sunt utilizate deseori știrile din domeniul educației, căci înainte de toate pedagogia este o știință. Odată câștigat acest război de reafirmare a caracterului și naturii științifice a pedagogiei mai rămâne un singur „asalt final” dacă poate fi denumit așa și anume predarea preceptelor științifice factorilor de decizie politică, sintagma engleză corespondentă fiind „policy makers”,

gest care însoțit de multă speranță ar conferi în sfârșit educației victoria finală în realizarea misiunii sociale și profesionale și nu numai a acesteia. Într-adevăr nu este de mirare că situația despre care discutăm a deschis cale liberă agențiilor de recurtare a tinerilor pentru muncă și studii la universități din străinătate și aieuea și abandon școlar precum și multe alte maladii sociale și nu numai efect al multor ani de măsuri și politici mai mult sau mai puțin consistente și susținute corespunzător. Ajunși aici cu evaluarea situației este bine să privim înapoi spre articolul *Beția de cuvinte (primul și al doilea studiu de patologice lingvistică)* a lui Titu Maiorescu și să ne întrebăm nu ce se întâmplă cu educația ci ce facem noi cu aceasta și care este de fapt idealul tuturor tipurilor de generații de azi în raport cu perspectiva generațiilor și a educației.

Educația ca preocupare fundamentală în activitatea lui Titu Maiorescu

Exista multe direcții și nivele de interpretare a formării personalității lui Titu Maiorescu cel mai puțin subliniată fiind în raport cu activitatea și modelul profesional al tatălui său Ioan Maiorescu (1811-1866). În *Discursuri parlamentare* transpar detalii despre preocuparea tânărului Maiorescu aflat la studii în străinătate cu pedagogii și pedagogiile perioadei respective precum și modelele educaționale propuse care să răspundă nevoilor societății (germane spre exemplu)(Maiorescu, 1891: p. 142). Tot în cadrul Discursurilor observăm faptul că utilizează exemple preponderent utilitariste făcând referire la filosofia lui John Stuart Mill și Herbert Spencer și modelul politic britanic în modul cum acesta gestionează și rezolvă situații precum și la sistemul educațional german în legătura pe care o stabilește între nivele și tipuri de școli și legătura acestora cu domeniile practice economice, industriale și nu numai. Aceste conexiuni și analize de modele nu sunt elaborate din perspectiva preluării acestora *in integro* și aplicarea lor în România. Titu Maiorescu ilustrează prin aceste exemple și situații de rezolvare modelul bazat pe analiza situației din țară și a găsirii soluțiilor potrivite contextului de aici pe baza referirilor științifice atenționând asupra pericolelor posibile în lipsa măsurilor care odată cu dezvoltarea societății industriale necesită alte tipuri și nivele de politici și soluții. Există multă mitologie populară și imaginație care înconjoară concepțiile populare din România de atunci și de acum despre societatea britanică, engleză și germană ca să facem referire la două dintre cele două societăți din care provin exemplele lui Maiorescu. Revoluția industrială din Anglia nu a fost un eveniment chiar pașnic și fericit, umbrit de revoluția franceză aceasta a constituit un semnal de alarmă la adresa întreprinzătorilor de a avea o politică adecvată față de clasa muncitoare astfel

încât evenimente precum cele din Franța să fie posibile în măsură cât mai mică dacă se poate deloc. Politicile industriașilor și întreprinzătorilor din zona Midlands, Black Country, (situate în zona Birmingham de astăzi) generate în cluburi precum Lunar Society(Societatea Lunară) au reprezentat și condus la un model de stabilitate cât de cât și socială și din punct de vedere economic pe parcursul secolului al XIX-lea (Uglow: 2002). În Germania nevoia de a rezolva problemele economice și depăși dificultățile istorice ale secolului al XIX-lea au condus la conștinetizarea unor politici educaționale precum cele ale pedagogilor la care face referire Maiorescu și chiar Petre Poni. Activitatea didactică de la Iași apoi de la București, apoi cea desfășurată în funcții de ministru iar în calitate de ministru și ca ministru al instrucției publice au făcut ca Maiorescu să fie implicat în problematica educațională mai mult decât se poate crede la o apreciere generală. Atitudinea fermă în schimb nu a fost lipsită de urmări dintre cele mai neplăcute precum cele două cazuri relatate în *Discursur parlamentare i*(cazurile Crătunescu și Pătescu; Maiorescu, vol. 4, 2003, p. 327-337). Între intepretările actuale se remarcă lucrările lui Constantin Schifirneț prin abordarea comprehensivă și de ce nu exhaustivă a problematicii formelor fără fond (Schifirneț, 2007) depășind formulele mitologice și banale din lucrările de popularizare cu caracter literar. La acestea se adaugă chiar depășirea modelelor critice precum cele ale lui Eugen Lovinescu(teoria imitației) și clasica lucrare a lui Garabet Ibrăileanu *Spiritul critici în cultura română. Discursurile parlamentare* în ce privește problematica educației trebuie analizate dincolo de idealul creării unei noi clase politice la care ar fi sperat Maiorescu prin felul de adresabilitate și pregătire ulterioară a acestora pentru a fi publicate. Acestea au devenit disponibile prin reeditări abia în ediția revizuită de Constantin Schifirneț în anul 2001 și ediția Editurii Academiei Române în seria Pleiade din anul 2013. Depășind perioada de recuperare și redare a operei maioresciene publicului larg între noii interpreți ai operei de până în 1989 atât la Schifirneț cât și mai recent la Manole Gică (2014) predomină o hermeneutică orientată înspre factorul politic și apoi cel social pe când o abordare hermeneutică din perspectivă pedagogică se lasă încă așteptată. Deasupra acestor încercări rămâne ca lucrare de sintetică de referință lucrarea lui Simion Ghiță asupra filosofiei europene ca reper al gândirii maioresciene(Ghiță: 1995).

Discipoli și educatori: Petre Paul Negulescu, Constantin Rădulescu - Motru și Ion Petrovici

Temele care vizează educația au devenit teme ale preocupărilor discipolilor săi între care cei mai de seamă fiind Petre Paul Negulescu (1870-1951), Constantin Rădulescu Motru (1868-1957) și Ion Petrovici (1882-1972). Toți aceștia sunt caracterizați prin faptul că au fost remarcați de către Titu Maiorescu în cadrul studenției, au ca punct de plecare domeniul filosofiei, ocupă poziții importante în cadrul diferitelor guverne, sunt miniștrii ai instrucției(educației), membrii ai Academiei Române. Opera lor transcende cadrul strict al filosofiei generale, P. P. Negulescu are lucrări care tratează de la problematica culturii, la filosofia renașterii, la istoria contemporană a filosofiei precum și la intricată situație a partidelor politice. Lucrările sale în domeniul reformei învățământului reprezintă un reper în construirea unui sistem educațional în România care să corespundă unor principii funcționale și eficiente în raport cu marile culturi și civilizații și cu provocările societății românești pentru perioada în discuție. Una dintre realizările cele mai de seamă ale lui P. P. Negulescu este lucrarea *Destinul Omenirii* pentru care din păcate deocamdată nu dispunem de o reeditare a acesteia și în care teme precum șomajul intelectual, legătura dintre nevoile economice și felul cum răspunde sistemul educațional cerințelor de acest fel cu analiza preponderentă a situației economice de după Primul Război Mondial stabilește legături de principiu cu aspecte deseori abordate de Maiorescu fie în rapoartele despre educație fie în discursurile parlamentare. Din această perspectivă se poate afirma că P. P. Negulescu prin documentele elaborate cu referire la educație este cel mai aproape de transpunerea în documente educaționale a unei concepții și legislații coerente, eficiente și care reflectă o concepție pedagogică comprehensivă. Referințele de la psihologi francezi, la pedagogi germani și americani acoperă toată problematica pedagogică și psihologică a perioadei adaptată și raportată la situația concretă a României. În conjuncție cu activitatea lui P.P. Negulescu (1922; 1927) trebuie remarcată contribuția juristului și profesorului Paul Negulescu (1874-1946) autor al Codului învățământului (1929) și care reflectă aplicarea din perspectivă juridică a principiilor sistemului instrucțional pentru nivelele primar, secundar și superior. Constantin Rădulescu-Motru pe de o parte este fondatorul școlii românești de psihologie iar pe de altă parte încearcă să aplice metafizica kantiană la specificul poporului român și a construi o concepție asupra a ceea ce trebuie să fie românismul. Tratatul despre personalismul energetic și vocație, analizele psihologice în care trebuie să avem în vedere modelul psihologic pe care l-a reprezentat

monumentala construcție și operă a lui Wilhelm Wundt (1832-1920) *Völkerpsychologie* (1910-1920) în zece volume au fost numai o parte din modalitățile prin care Constantin Rădulescu-Motru a prefigurat cadrul nou al personalității poporului român. Dintre cei trei discipoli poate că Ion Petrovici a fost cel care a plătit prețul cel mai mare pentru activitatea sa nu orientările filosofice fiind determinante pentru asta cât funcția de ministru pe care a ocupat-o în guvernul mareșalului Ion Antonescu. Înzestrat cu o constituție deosebit de puternică a supraviețuit infernului din detenție și a relatat despre personalitatea lui Titu Maiorescu într-o prelegere memorabilă la începutului anilor '70 așa cum puținele re-editări despre opera lui Ion Petrovici ne relatează (Petrovici: 2006, p. 109-124). Pe de altă parte Ion Petrovici încheie poate acest cerc care a fost dominat și de aplicarea logicii în sistemele educaționale aspect care a fost fundamentat de Maiorescu, Constantin Rădulescu - Motru și Ion Petrovici toți trei elaborând tratate de Logică de diferite nivele (învățământ secundar și superior). O altă caracteristică a celor patru o reprezintă predilecția aparentă totuși spre filosofia kantiană și idealismul german deși toți au tratat în lucrările lor tematici și problematici specifici și altor sisteme filosofice. O altă caracteristică este că dacă Titu Maiorescu elaborează un curs de Filosofie, Petre Paul Negulescu elaborează o *Istorie a Filosofiei Contemporane*(1941) în cinci volume iar Societatea Română de Filosofie realizează un colectiv care elaborează în onoarea profesorului Ion Petrovici lucrarea *Istoria Filosofiei Moderne*(1937) în cinci volume. Spiritul productiv a lui Petru Paul Negulescu a fost criticat vehement însă trebuie constatat că în culturile est-europene și în cea occidentală cu greu se poate găsi un reper la așa o lucrare și aceleași aspecte se pot afirma și despre monumentala analiza culturală, sociologică și de filosofie politică *Destinul Omenirii*. Cu alte cuvinte în lipsa unor termeni de comparație sunt făcute asupra acestor lucrări judecăți lipsite de teme. Este de înțeles că aceste grupuri de lucrări au trebuit să suporte consecințele perioadei 1945-1989 însă după 1989 este inexplicabilă tăcerea care este menținută în privința lor. Într-adevăr o re-editare a acestora necesită un colectiv amplu însă o istorie a filosofiei precum cea a lui Frederick Copleston(1946-1975) în 11 volume a beneficiat recent de o traducere în limba română. Apreciem calitatea textelor lui P. P. Negulescu a căror sinteză și analiză nu este cu nimic mai prejos de lucrări similare cum este chiar cea a lui Copleston sau lucrări de filosofia culturii precum monumentala serie a istoriei culturii și civilizației *The Story of Civilization* (1935-1975) de Will (1885-1981) și Ariel (1898-1981) Durant.

Educație dincolo de educație

De la schimbările generate de Unirea din 1859 în denumirea autorității centrale care se ocupă cu educația a fost utilizată o serie de termeni și concepte care au reflectat schimbările caracteristice științei pedagogice și care au confirmat și adaptabilitatea sistemului la provocările specifice vremurilor. Succesiunea termenilor și conceptelor fundamentale sunt instrucție, învățământ și educație. Modelul maiorescian depășește însă cadrele stricte ale unor scheme sau modele cu o perioadă de valabilitate mai scurtă sau mai lungă. Preocupările lui Maiorescu nu au vizat numai crearea unei structuri care să răspundă unei nevoi de moment sau de situație. Dintr-o astfel de perspectivă se află realizate interpretarea și succesiunea de lucrări filosofice a lui Gh. Al. Cazan: *Filosofie românească de la Zamolxis la Titu Maiorescu* (2001), *Scufundarea în Adâncuri-Filosofia lui Titu Maiorescu* (2002), *Dincoace de Maiorescu: C. Rădulescu Motru, P.P. Negulescu, Ion Petrovici* (2004). Această serie de lucrări oferă o imagine panoramică 3 D ca să folosim o analogie actuală asupra filosofiei românești cu Maiorescu ca reper central. Lucrări izvorâte și dintr-o anumită tristețe în ce privește lipsa disciplinei Istoria filosofiei românești din curriculum specific domeniului de studii socio-umanist. Aceste lucrări se constituie și ca un complement monumentalei monografii despre Constantin Rădulescu - Motru elaborată de Constantin Schifirneț (2003-2005). Titu Maiorescu a fundamentat un model prin *Însemnările zilnice* și prin *Discursurile parlamentare*. Aceste categorii de lucrări sunt puțin raportate la lucrări similare din alte culturi în special să ne gândim chiar la cele la care s-a raportat Maiorescu. Alte exemple de acest tip de lucrări sunt: Memoriile lui Samuel Johnson, Jurnalul lui Samuel Peyps, Convorbirile lui Eckerman cu Goethe. Aceste reprezentând doar câteva exemple cu care opusurile maioresciene trebuie comparate, studiate, traduse și introduse în această categorie de literatură. Un prim pas a fost făcut prin realizarea primei ediții în trei volume de I. Rădulescu-Pogoneanu (1931) și apoi a setului de nouă volume de *Jurnal și Epistolar* publicate la Editura Minerva (1975-1989). Lecturarea nu doar a *Jurnalului și Epistolarului* Maiorescian dar și a *Revizuirilor și Adăugirilor* a lui Constantin Rădulescu - Motru ne oferă aproape o sută de ani de istorie consemnată de cei mai reprezentativi oameni ai culturii noastre. Seria lucrărilor de *Logică* (Maiorescu, Constantin Rădulescu – Motru, Petrovici), seria lucrărilor de psihologie socială și nu numai (*Analele de Psihologie* editate de Constantin Rădulescu - Motru și *Cursul de Psihologie*), studiile privind geneza culturii și *Destinul Omenirii*

de P.P. Negulescu, filosofia kantiană(Constantin Rădulescu - Motru, P.P. Negulescu, I. Petrovici) sunt numai câteva direcții care se decurg din eforturile creatoare ale acestor personalități. Dacă la începutul eseului enumeram o serie de culegeri de eseri care induc cititorului o stare de pessimism prin dramatismul cu care autorii prezintă stări de fapt cu precădere din educație și care îi neliniștesc și nemulțumesc și spre a căror ameliorare năzuiesc situația nu este diferită față de neliniștile și nemulțumirile pe care Maiorescu și discipolii au dorit să o îmbunătățească. Lucrarea lui Buricescu *Sufletul românesc*(1944) conține multe exemple de psihologie a poporului român care reprezentau de mult subiect de meditație pentru gânditorii români. Situația este reflectată până la lucrarea acum foarte cunoscută a lui Dumitru Drăghicescu *Din Psihologia poporului român* (1907) în *Românism. Catehismul unei noi spiritualități*(1939) și *Personalismul energetic*(1927 & 1984) a lui Constantin Rădulescu – Motru dar și în *Destinul Omenirii* care pune în fața cititorului analize comprehensive cu atât mai importante cu cât veneau pe fondul istoric caracterizat de o dinamică interanțională dramatică cum numai al doilea război mondial a putut să demonstreze. Este trist că perspectivele echilibrate din punct de vedere cultural și filosofic au avut parte și de orientări precum cele în care idei derivate din nu numai din filosofia lui Huston Chamberlain, teoriile rasiale și alte forme de curente radicale au umbrit și chiar pierdut pe mulți gânditori care inițial și-au început cariera și manifestat vocația sub aurora ideilor maioresciene și a curentelor progresiste de idei generate de gândirea progresistă a epocii. O hermeneutică a gândirii maioresciene trebuie să aibă în vedere integrarea acestuia în cadrul universal al filosofiei și ideilor alături de gânditorii universali iar pe de altă parte în personalizarea gândirii maioresciene la nivel individual și responsabilizarea individului față de sine însuși și față de societatea românească.

Observație: În cadrul proiectului POSDRU/55/1.1/S/25088 cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, Axa prioritară nr.1 “Educație și formare profesională în sprijinul creșterii și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”, Domeniul de intervenție 1.1: “Accesul la educație și formare profesională de calitate”, Titlul proiectului: Cadru de referință al curriculumului național pentru învățământul preuniversitar unimperativ al reformei curriculare, Beneficiar: Centrul Național de Evaluare. Au fost realizate un set de șase lucrări:

Central Național de Evaluare (2012):

Iosifescu Șt.(coordinator): Bercu N., Dogaru m., Iosifescu C. Ș., Novak C., Voinea L.: *Analiza mediului școlar în raport cu implementarea reformei curriculare*. Editura Didactică și Pedagogică, S.A., București.

Crețu C., Iucu R.(coordonatori), Potolea D., Pânșoară O., Ciolan L., Mirescu S.-C., Bocoș M., Preoteasa L., Vlăduț Z., Borzea A., ș.a. operatori de teren șila introducerea datelor: *Analiza multicriterială a politicilor în domeniul curriculumului*, Editura Didactică și Pedagogică, S.A., București.

Neacșu I.(coord.), Neacși I., Negreț-Dobridor I., Manolescu M., Făt S., Cristea S., Molan V., Noveanu G., Rafailă E., Urea R., Țigănescu V.: *Studiul relațiilor dintre curriculum, competențe, motivație, învățare și rezultate școlare, Analiza mediului școlar în raport cu implementarea reformei curriculare*, Editura Didactică și Pedagogică, S.A., București.

Potolea D., Toma S., Borzea A.(coordonatori), Chiș V., Cucuș C., Ezechiel L., Manolescu M., Potolea D., Toma S., Cerkez m., Molan V., Borzea A., Căpiță L., Horga I., Mironov C., Niță Dumitru D., Noveanu G., Opre D., Tacea F., Istrate O.: *Coordonatele unui nou cadru de referință al curriculumului național*. Editura Didactică și Pedagogică, S.A., București.

Neacșu I.(coord.), Cristea S., Făt S., Mihail R., Manolescu M., Molan V., Neacșu I., Negreț I.D., Noveanu G., Rafailă E., Țigănescu V., Urea R.: *Analiza dinamicii performanțelor școlare ale elevilor*, Editura Didactică și Pedagogică, S.A., București.

Căpiță, L.E.(ed.), Cristea, S., Mihăilescu A., Pop V., Popescu A., Teșileanu A., Tăsica L., Tăran M.: *Analiza programelor și manualelor școlar alternative*. Editura Didactică și Pedagogică, S.A., București.

Bibliografie

Buricescu, I.F.(1944): *Sufletul românesc*. Editura Casa Școalelor, București.

Cazan, Gh., Al., *Filosofie românească de la Zamolxis la Titu Maiorescu*. Casa de editură și presă “Șansa” S.R.L., București, 2001.

Cazan, Gh., Al., *Scufundarea în Adâncuri-Filosofia lui Titu Maiorescu*. Editura Agerpress Typo, București, 2002.

Cazan, Gh., Al., *Dincoace de Maiorescu: C. Rădulescu Motru, P.P. Negulescu, Ion Petrovici*. Editura Agerpress Typo, București, 2004.

Dobirdor, I. N.(1995): *Catastrofa pedagogică. Explorări subiective asupra destinului școlii românești la sfârșit și început de mileniu*.

Drăghicescu(1907)(2013): *Din psihologia poporului român*. Editura Leon Alcaly, București și Editura Vivovia, Bacău.

Simion, Ghiță(1995): *Titu Maiorescu și filosofia europeană*. Editura Porto Franco, Galați.

Ibrăileanu, Garabet(1912): *Spiritul Critic în cultura românească*. "Viața Românească" S.A., Iași.

Lovinescu, E.(1972): *Istoria civilizației române moderne*. Editura Științifică, București.

Maci, M.(2016): *Anatomia unei imposturi. O școală incapabilă să învețe*. Editura Trei, București.

Maiorescu, T.(): *Opere vol. 1* , Editura Minerva, București.

Maiorescu, T.(2001): *Discursuri parlamentare, vol. I-V*. Ediției îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ. Editura Albatros, București.

Maiorescu, Titu(1891): *Discurs asupra Reformei instrucțiunii publice*” rostit în Senat de Titu Maiorescu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice IN ANEXA PROIECTUL DE LEGE PENTRU REFORMĂ. Tipografia Gutenberg, Josph Gobl, 23, Strada Doamnei, 23, București. p.142.

Manole, Gică(2014): *Titu Maiorescu Omul politic*. Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.

Negulescu, P.P.(1922): *Reforma învățământului. Proiect de legi*. Tipografia “România Nouă” Th. Voinea, Griviței, 41.

Negulescu, P.P.(1927): *Reforma învățământului. Ediția a II-a*. Editura Casei Școalelor, București.

Negulescu, P.P. (1939): *Destinul omenirii*, 5 volume. Ediția I, Colecția Filosofică “Cugetarea”, Cugetarea Georgescu Delafras S.A: și Ediția a doua revăzută și adăugită. Fundația pentru Literatură și Artă, “Regele Carol II”, București.

Negulescu, P.P, Membru al Academiei Române,1942): *Istoria filosofiei contemporane. 5 volume*. Academia Română, Studii și Cercetări. Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională București.

Negulescu, P. (profesor universitar), Ion Dumitrescu (Director, Contencios, Ministrul Instrucției), George Alexianu (profesor universitar), Titus Dragoș (Avocat), O.C. Demetrescu (Avocat), (1929): *Codul Învățământului (primar, secundar, superior)*. Biblioteca Institutului de Științe Administrative No. 16. Editura Librăriei Pavel Suru, Calea Victoriei 73, București.

Opriș, T. (2004): *Drama învățământului românesc de azi*. Editura Roza Vânturilor, București.

Pătrașcu, H.V. (2017): *Idealul Valah*. Editura Ideea Europeană, București.

Petrovici, Ion (2006): “*Titu Maiorescu*” în *Filosofie și politică. Eseuri filosofice, discursuri și cuvântări politice*. Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, note și bibliografie de Adrian Michiduță. Cu un cuvânt preliminar de George Corbu. Editura Aius, Craiova. p. 109-124.

Rădulescu-Motru, C. (1939): *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități. Ediția a doua revizuită*. București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele carol II”, 39, Bulevardul Lască Catargi, 39.

Rădulescu-Motru, C. (1939 și 1984): *Personalismul energetic și alte scrieri*. Studiu, antologie și note de Gh. Al. Cazan. Text stabilit de Gh. Pienescu. Editura Eminescu, București.

Schifirnet, C. (2007): *Formele fără fond un brand românesc*. Editura Comunicare. București, 2007.

Schifirneț, C., *Filosofie românească în spațiul public. Modernitate și europenizare*. Editura Tritonic, București, 2014.

Schifirneț, C., (2003-2005): *Constantin Rădulescu - Motru. Viața și faptele sale. Vol. 1-3*. Editura Albatros, București.

Societatea Română de Filosofie, Omagiu Prof. Ion Petrovici(1937): *Istoria filosofiei moderne. 5 volume*. București.

Uglow, Jenny (2002): *The Lunar Men. The friends who made the future 1730-1810*. Faber and Faber, London.